

TOSHKENT DAVLAT
IQTISODIYOT UNIVERSITETI

ISSN: 2992-9083

O'ZBEKISTON SUG'URTA BOZORI

VOL. 3 ISS:5 (2026)

INSURANCE MARKET OF UZBEKISTAN

СТРАХОВОЙ РЫНОК УЗБЕКИСТАНА

INSURANCE

TDIU, Islom Karimov 49, 100066, Toshkent

<https://insurance.tsue.uz>

“O‘ZBEKISTON SUG‘URTA BOZORI” JURNALI TAHRIR KENGASHI A‘ZOLARI

1. Teshabayev To‘lqin Zakirovich (Kengash raisi. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti rektori, i.f.d. prof.).
2. Fayziyev Orifjon Olimovich (Kengash raisi o‘rinbosari, Istiqbolli loyihalar milliy agentligi direktor o‘rinbosari).
3. Azimov Rustam Sadikovich (O‘zbekinvest eksport-import sug‘urta kompaniyasi AJ Bosh direktori, i.f.d. prof.).
4. Mehmonov Sultonali Umaraliyevich (Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti prorektori, i.f.d., prof.).
5. Abduraxmonova Gulnora Qalandarovna (Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti prorektori, i.f.d. prof.).
6. Xudoyqulov Sadirdin Karimovich (TDIU huzuridagi “O‘zbekiston iqtisodiyotini rivojlantirishning ilmiy asoslari va muammolari” ilmiy tadqiqot markazi direktori).
7. Xalilov Oybek Nasirovich (O‘zbekiston sug‘urta bozori professional ishtirokchilari Uyushmasi Kengash raisi).
8. Qo‘ldoshev Qamariddin Mansurovich (TDIU “Sug‘urta ishi” kafedrasida professori, i.f.d., Bosh muharrir).
9. Zaynalov Jahongir Rasulovich (Samarqand iqtisodiyot va servis instituti “Moliya” kafedrasida mudiri, i.f.d. prof.).
10. Shennayev Xo‘jayor Musurmanovich (TDIU “Sug‘urta ishi” kafedrasida mudiri, DSc, prof.).
11. Boyev Habibullo Ismoilovich (TDIU “Soliq va soliqqa tortish” kafedrasida professori, i.f.d.).
12. Nurullayev Abdulaziz Sirojiddinovich (TDIU “Sug‘urta ishi” kafedrasida dotsenti, i.f.d.).
13. Merident Randles (FSA, MAAA. Prinsipal & Consulting Actuary. Senior Consultant, UNDP-Milliman Global Actuarial Initiative).
14. Ong Xie (FIA, FSAS. Program Manager, UNDP-Milliman Global Actuarial Initiative. Pronouns: She/Her).
15. Yadgarov Akram Akbarovich (TDIU “Yashil iqtisodiyot” kafedrasida professori, i.f.d.).
16. Yuldashev Obiddin Toshmurzayevich (TDIU magistratura dekan muovini, i.f.d.).
17. Maxmudov Akbar Abduxamidovich (Toshkent ijtimoiy innovatsiya universiteti rektori, PhD, dotsent).
18. Axrorov Zarif Oripovich (TDIU Samarqand filiali “Moliya, soliq va bank ishi” kafedrasida mudiri, i.f.d., dotsent).
19. Qurbonov Xayrulla Abdurasulovich (TDIU Xalqaro va milliy reytinglar bilan ishlash bo‘limi boshlig‘i, i.f.n. dots.).
20. Raxmatullayev Botirjon Abduxamidovich (Toshkent xalqaro moliyaviy boshqaruv va texnologiyalar universiteti. Akademik faoliyat bo‘yicha prorektor PhD, dotsent).
21. Musaxonzoda Ikromjon Sobirxon o‘g‘li (TMC institute “Milliy ta’lim yo‘nalishlari akademik faoliyat va ilmiy ishlar” bo‘yicha prorektor, PhD).
22. Hasanov Xayrulla Nasrullayevich (TDIU Besh tashabbus markazi bo‘lim boshlig‘i, PhD).
23. Kenjayev Ilxom G‘iyozovich (TDIU magistratura dekan muovini, PhD, dots.).
24. Imomov Hamdilla Hamdamovich (TDIU “Korporativ moliya va qimmatli qog‘ozlar” kafedrasida professor v.b., i.f.n.).
25. Baratova Dinara Alisherovna (TDIU “Sug‘urta ishi” kafedrasida dotsenti, PhD. Tahririyat kengashi kotibi).
26. Agzamov Avazxon Talgatovich (TDIU “Soliq va soliqqa tortish” kafedrasida professori, PhD).
27. Nomozova Qumri Isoyevna (Bank moliya akademiyasi dotsenti, PhD).
28. Xamdamov Shoh-Jaxon Raxmat o‘g‘li (TDIU “Korporativ moliya va qimmatli qog‘ozlar” kafedrasida dotsenti, PhD).
29. Maxmudov Samariddin Baxriddinovich (“Ma‘mun” universiteti “Iqtisodiyot” kafedrasida dotsenti, PhD).
30. Abduturapova Dildora Farxodjon qizi (“Ilmiy tadqiqot faoliyatini tashkil etish” bo‘limi bosh mutaxassisi, PhD).
31. Abdusattarova Dildora Baxodirovna (TDIU “Soliq va soliqqa tortish kafedrasida” dotsenti).
32. Nosirov Jasur Tursunpulotovich (Toshkent xalqaro moliyaviy boshqaruv va texnologiyalar universiteti “Akademik faoliyat va registrator” departamenti rahbari, PhD, dotsent).
33. Adilova Gulnur Jorabayevna (TDIU “Sug‘urta ishi” kafedrasida dotsenti, PhD.).
34. Malikova Dilrabo Mo‘minovna, (TDIU Samarqand filiali "Moliya, soliq va bank ishi" kafedrasida dotsenti, PhD).
35. Bobomurotova Manzura Panji qizi (TDIU “Soliq va soliqqa tortish” kafedrasida assistenti, PhD).

№	MUNDARIJA	Page
1.	YASHIL IQTISODIYOTGA O'TISH VA ATMOSFERAGA CHIQARILADIGAN CO₂ EMISSIYASI O'RTASIDAGI BOG'LIQLIK <i>Xoshimov P.Z, Egamnazarova G.Sh</i>	4
2.	YASHIL IQTISODIYOT SHAROITIDA HUDUDIIY MAISHIY CHIQINDILARNI BOSHQARISH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH: XORAZM VILOYATI MISOLIDA EMPIRIK TAHLIL <i>Djumabayeva Shaira Xalillayevna, Jumaniyozov Farxodjon Rajapboy o'g'li</i>	8
3	TOSHKENT MINTAQASIGA XOS AGROTURIZM RESURSLARI HAMDA INFRATUZILMA HOLATI VA BARQAROR RIVOJLANISH OMILLARI <i>Shodiyeva Nafosat Hamza qizi</i>	14
4	RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR: ASOSIY XUSUSIYATLARI, RIVOJLANISH BOSQICHLARI VA IMKONIYATLARI <i>Shadmanov Zuhridin Zokirxodjayevich</i>	18
5	TIJORAT BANKLARDA ISHLAB CHIQISHDA FOYIZ XAVFLARINI BOSHQARISHINI MUSTAHKAMLASH <i>Seitnazarov Daniyar Baxadirovich</i>	22
6	УЛУЧШЕНИЕ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ФИНАНСОВОЙ ПОДДЕРЖКИ ВНЕДРЕНИЯ ВОДОЭКОНОМИЧНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В РЕСПУБЛИКЕ КАРАКАЛПОГИСТАН <i>Сейтназаров Бахадир Муратбаевич</i>	26
7	KORXONALAR MOLIYAVIY FAOLIYATI OPERATSIYALARINI TASNIFLASHNING TAKOMILLASHTIRILGAN KONSEPTUAL MODEL: MILLIY VA XALQARO YONDASHUVLAR UYG'UNLIGI <i>Umarova Shahnoza</i>	30
8	TRANSPORT INFRATUZILMASINING RIVOJLANISHINING XORIJIY TAJRIBASI <i>Shodmonbekova Nodira Kamoljon qizi</i>	31
9	SHAXSIY SUG'URTA TURLARINI RIVOJLANTIRISHNING ILG'OR XORIY TAJRIBASI <i>Isayeva Xolbib Boboqulovna</i>	34
10	TIBBIY SUG'URTANING KAMBAG'ALLIKNI QISQARTIRISHGA TA'SIRI <i>Yusupov Akbar Haydarovich</i>	39
11	MOL-MULK SUG'URTASIDA RISKLARNI BAHOLASH VA ANDERRAYTING METODOLOGIYASINI TAKOMILLASHTIRISH <i>Tuxtarova Maftuna Yo'ldashboy qizi</i>	44
12	TURAR-JOY KO'CHMAS MULKINI GEDONIK MODELLASHTIRISHDA FUNKSIONAL SHAKL TANLOVI <i>Xushvaqtoy Jasur Shuhrat o'g'li</i>	49
13	HUDUDIIY INFRATUZILMANI RIVOJLANTIRISH BO'YICHA XALQARO "YASHIL" STANDARTLAR TIZIMI <i>Salomov Abdusalom Ismatovich</i>	54
14	MILLIY TURIZM XIZMATLARI BOZORIDA INVESTITSION FAOLLIKNI OSHIRISHGA QARATILGAN DAVLAT SUBSIDIALASH TIZIMI SAMARADORLIGI <i>Abdurazakov Shavkat Shokirdjanovich</i>	57
15	O'ZBEKISTONDA HUDUDIIY INVESTITSIYA SIYOSATINING IQTISODIY-INSTITUTSIONAL TAHLILI VA NATIJADORLIK MODEL (FARG'ONA VILOYATI MISOLIDA) <i>Xudayberganov Soxibnazar Kimyanazarovich</i>	62
16	O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI TOVARLAR EKSPORTI TARKIBINING IQTISODIY VA TEXNOLOGIK TASNIFLAGICHLAR ASOSIDA STATISTIK TAHLILI <i>Norkulov Shavkat Shakarbayevich</i>	66
17	STRATEGIK MOLIYAVIY HISOB TIZIMINI JORIY ETISH SAMARADORLIGINI BAHOLASH MEZONLARI, KO'RSATKICHLARI VA USULLARI <i>Umarova Shaxlo Abduvaliyevna</i>	70
18	OLIY TA'LIM MUASSASALARI MOLIYAVIY MUSTAQILLIGI SHAROITIDA FAOLIYAT SAMARADORLIGINI BAHOLASHNING INTEGRAL YONDASHUVI <i>Adizov Bobir Baxtiyorovich</i>	77
19	AHOLI DAROMADLARINI OSHIRISHDA KICHIK BIZNESNING IQTISODIY SAMARADORLIGI <i>Qurbanov Ulug'bek Erkinovich</i>	80
20	ILMIY ISHLANMALARNI TIJORATLASHTIRISHNI BOSHQARISHNING NAZARIY-METODOLOGIK YONDASHUVLARINI TAKOMILLASHTIRISH <i>Ergashev Rustam Rajabovich</i>	84

21	TIJORAT BANKLARIDA MUAMMOLI KREDITLARNI ERTA ANIQLASH VA MONITORING QILISH MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH <i>Djamalov G'ofir Oribjanovich</i>	88
22	O'ZBEKISTONDA ILMIY ISHLANMALARNI TIJORATLASHTIRISH TIZIMINING RIVOJLANISH TENDENSIYALARI VA NATIJADORLIK MUAMMOLARI <i>Ergashev Rustam Rajabovich</i>	93
23	O'ZBEKISTONDA RAQAMLI TO'LOV TIZIMLARI FAOLIYATINI TARTIBGA SOLISHNING INSTITUTIONAL MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH ISTIQBOLLARI <i>Vaxabov Bobur Alisherovich</i>	97

TIJORAT BANKLARIDA MUAMMOLI KREDITLARNI ERTA ANIQLASH VA MONITORING QILISH MEKANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH

Djamalov G'ofir Oribjanovich

Toshkent Kimyo xalqaro universiteti mustaqil tadqiqotchisi
jmalovgofir@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada tijorat banklarida muammoli kreditlarni erta aniqlash va monitoring qilish mexanizmlarini takomillashtirish masalalari tadqiq etilgan. Tadqiqotning dolzarbligi O'zbekiston bank tizimida kredit portfeli hajmining tez sur'atlarda o'sib borayotganligi, ammo amaldagi tartibga soluvchi baholash mezonlarining kredit tavakkalchiligining haqiqiy darajasini to'liq aks ettirmasligi bilan izohlanadi. Maqolaning maqsadi muammoli kreditlarni aniqlashning amaldagi tartibga solish va institutsional mexanizmlarini tahlil qilish, ularning kamchiliklarini aniqlash hamda ko'p bosqichli erta ogohlantirish tizimini takomillashtirish bo'yicha ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqotda normativ-huquqiy tahlil, statistik-iqtisodiy tahlil, qiyosiy tahlil va SWOT-tahlil elementlaridan foydalanilgan. Tahlil natijalari shuni ko'rsatdiki, 2025-yil boshiga rasmiy tartibga solish ma'lumotlariga ko'ra muammoli kreditlar ulushi taxminan 4 foizni tashkil etgan bo'lsa-da, xalqaro moliyaviy hisobot standartlari (IFRS 9) asosidagi baholashda bu ko'rsatkich 10 foizga yaqin, nazorat toifasidagi (substandart) kreditlar ulushi esa 16,5 foizga yetgan. Bu farq amaldagi monitoring tizimining muammoli kreditlarni yetarlicha erta aniqlay olmasligidan dalolat beradi. Maqolada uch bosqichli (mikroprudensial, makroprudensial va institutsional) erta ogohlantirish indikatori tizimini joriy etish, IFRS 9 asosidagi kutilayotgan kredit yo'qotishlari modelini nazorat hisobotlari bilan chuqurroq uyg'unlashtirish hamda banklararo kredit ma'lumotlari almashinuvi tizimini takomillashtirish bo'yicha takliflar ishlab chiqilgan. Natijalar O'zbekiston bank tizimining barqarorligini mustahkamlashda va Markaziy bankning prudensial nazorat siyosatini takomillashtirishda amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: muammoli kreditlar; erta ogohlantirish tizimi; kredit tavakkalchiligi; monitoring mexanizmlari; IFRS 9; prudensial nazorat; zaxiralar; bank barqarorligi.

Abstract: This article examines ways to improve mechanisms for the early detection and monitoring of problem loans in commercial banks. The relevance of the study stems from the rapid growth of the loan portfolio in Uzbekistan's banking system, while the existing regulatory assessment criteria do not fully reflect the real level of credit risk. The purpose of the article is to analyze the existing regulatory and institutional mechanisms for identifying problem loans, to determine their shortcomings, and to develop scientifically grounded proposals for improving a multi-level early warning system. The study employs methods of legal-regulatory analysis, statistical-economic analysis, comparative analysis, and elements of SWOT analysis. The results show that, as of early 2025, the share of problem loans under official regulatory data was about 4 percent, while the assessment under IFRS 9 shows a level close to 10 percent, and the share of loans transferred to the watch (substandard) category reached 16.5 percent. This gap indicates that the current monitoring system is not yet able to detect problem loans sufficiently early. The article develops proposals for introducing a three-tier (micro-prudential, macro-prudential, and institutional) early warning indicator system, more deeply integrating the IFRS 9 expected credit loss model with supervisory reporting, and improving the system of inter-bank credit information exchange. The findings have practical significance for strengthening the stability of Uzbekistan's banking system and improving the Central Bank's prudential supervision policy.

Keywords: problem loans; early warning system; credit risk; monitoring mechanisms; IFRS 9; prudential supervision; loan-loss provisions; bank stability.

Абстрактный: В данной статье исследуются вопросы совершенствования механизмов раннего выявления и мониторинга проблемных кредитов в коммерческих банках. Актуальность исследования обусловлена тем, что кредитный портфель банковской системы Узбекистана растёт быстрыми темпами, тогда как действующие регуляторные критерии оценки не в полной мере отражают реальный уровень кредитного риска. Целью статьи является анализ действующих регуляторных и институциональных механизмов выявления проблемных кредитов, определение их недостатков и разработка научно обоснованных предложений по совершенствованию многоуровневой системы раннего предупреждения. В исследовании применены методы нормативно-правового анализа, статистико-экономического анализа, сравнительного анализа и элементов SWOT-анализа. Результаты анализа показали, что по состоянию на начало 2025 года доля проблемных кредитов по официальным регуляторным данным составляла около 4 процентов, тогда как оценка по стандарту МСФО 9 показывает уровень, близкий к 10 процентам, а доля кредитов, переведённых в категорию наблюдения (субстандартных), достигла 16,5 процента. Данный разрыв свидетельствует о недостаточной способности действующей системы мониторинга своевременно выявлять проблемные кредиты. В статье разработаны предложения по внедрению трёхуровневой (микропруденциальной, макропруденциальной и институциональной) системы индикаторов раннего предупреждения, более глубокой интеграции модели ожидаемых кредитных потерь МСФО 9 с надзорной отчётностью, а также совершенствованию системы обмена кредитной информацией между банками. Результаты имеют практическое значение для укрепления устойчивости банковской системы Узбекистана и совершенствования пруденциальной надзорной политики Центрального банка.

Ключевые слова: проблемные кредиты; система раннего предупреждения; кредитный риск; механизмы мониторинга; МСФО 9; пруденциальный надзор; резервы; устойчивость банка.

Kirish (Введение/Introduction).

Bank kreditlari real iqtisodiyotni moliyalashtirishning asosiy manbalaridan biri bo'lib, ishlab chiqarish, xizmat ko'rsatish va tadbirkorlik faoliyatining kengayishini ta'minlaydi. Shu bilan birga, kredit faoliyati o'z tabiatiga ko'ra yuqori tavakkalchilik bilan bog'liq bo'lib, kredit portfeli sifatining pasayishi nafaqat alohida bankning, balki butun moliyaviy tizimning barqarorligiga tahdid solishi mumkin. Xalqaro amaliyot shuni ko'rsatadiki, moliyaviy inqirozlarning aksariyati aynan muammoli kreditlarning o'z vaqtida aniqlanmasligi va ularga nisbatan

kechiktirilgan choralar ko'rilishi natijasida chuqurlashadi. Shu sababli kredit tavakkalchiligini erta bosqichda aniqlash va uzluksiz monitoring qilish tizimlari zamonaviy bank nazorati va risk-menejmentining markaziy vazifalaridan biriga aylangan.

So'nggi yillarda O'zbekiston bank tizimida kreditlash faoliyati jadal sur'atlarda kengaymoqda. Tijorat banklarining investitsion kreditlash portfeli 2017–2024 yillar oralig'ida 22 trillion so'mdan 320 trillion so'mdan ortiq darajaga yetgan, umumiy kredit portfeli esa 2024 yil yakuniga kelib 533,1 trillion so'mni tashkil etdi. Bunday tezkor o'sish, bir

tomondan, iqtisodiyotni kreditlash bilan ta'minlash imkoniyatlarini kengaytirsa, ikkinchi tomondan, kredit sifatini nazorat qilish tizimlariga nisbatan yuqori talablarni keltirib chiqaradi.

Markaziy bank ma'lumotlariga ko'ra, 2025-yil 1-yanvar holatiga mamlakat tijorat banklaridagi muammoli kreditlar (NPL) hajmi 21 trillion 185 milliard so'mga, ya'ni umumiy portfelning taxminan 4 foiziga yetgan. Shundan davlat ulushi mavjud banklarga 14 trillion 344 milliard so'm, boshqa banklarga esa 6 trillion 841 milliard so'm to'g'ri keladi. Viroq banklar kesimidagi dinamika bir xil emas: masalan, "Xalq banki" muammoli kreditlar ulushini yil davomida 7,6 foizdan 4,2 foizgacha, ya'ni deyarli ikki barobar kamaytirgan bo'lsa, "Ipoteka bank" va "Kapitalbank"da NPL hajmi mos ravishda 1 trillion 844 milliard va 1 trillion 61 milliard so'mga oshgan. Bunday keskin farqlar banklarining ichki monitoring va erta aniqlash tizimlari sifati o'rtasida sezilarli tafovut mavjudligidan dalolat beradi.

Muammoning yanada dolzarbligini ko'rsatuvchi muhim jihat shundaki, muammoli kreditlarni baholashning turli metodologiyalari tubdan farqli natijalar bermoqda. Xalqaro reyting agentligi Fitch Ratings baholariga ko'ra, rasmiy tartibga soluvchi ma'lumotlar bo'yicha NPL nisbati 2024 yil oxirida taxminan 4 foizni tashkil etgan bo'lsa-da, xalqaro moliyaviy hisobot standarti IFRS 9 (Stage 3) asosida baholanganda bu ko'rsatkich taxminan 10 foizga, ya'ni rasmiy ko'rsatkichdan deyarli ikki barobar yuqori darajaga yetadi. Bundan tashqari, Jahon banki tomonidan o'tkazilgan moliyaviy sektorni baholash dasturi (FSAP) doirasida 2024-yil avgust holatiga nazorat (substandart) toifasiga o'tkazilgan kreditlar ulushi 16,5 foizni tashkil etgani, umumiy muammoli aktivlar hajmi esa 2023-yil dekabr holatiga 111 trillion so'mga yetib, oldingi davrga nisbatan 75 trillion so'mga o'sgani aniqlangan. Shu bilan birga, shakllantirilgan zaxiralarni muammoli kreditlarning atigi 30,2 foizinigina qoplaydi, bu esa banklarning kutilmagan yo'qotishlarni qoplash salohiyati cheklanganligidan dalolat beradi.

Yuqorida keltirilgan raqamlar orasidagi farq, birinchi navbatda, amaldagi tartibga soluvchi baholash mezonlarining orqaga qarab (backward-looking) xarakterga ega ekanligi, ya'ni kredit allaqachon muddati o'tgan yoki to'lovlar to'xtagandan keyingina "muammoli" toifaga o'tkazilishi bilan izohlanadi. Bunday yondashuv kredit tavakkalchiligini yetarlicha erta bosqichda aniqlash imkonini bermaydi va bank rahbariyati hamda nazorat organlariga tuzatuvchi choralarini o'z vaqtida ko'rish uchun zarur bo'lgan vaqt xaxirasini qisqartiradi.

Shuni alohida ta'kidlash lozimki, Markaziy bank tomonidan so'nggi yillarda kredit tavakkalchiligini boshqarish tizimini takomillashtirishga qaratilgan bir qator muhim islohotlar amalga oshirilmoqda — jumladan, tijorat banklarini IFRS standartlariga o'tkazish, umumiy tavakkalchilikka asoslangan nazorat (GRBS) metodologiyasini bosqichma-bosqich joriy etish va kreditlash jarayoniga oid tartib-qoidalamni yangilash. Biroq bu islohotlarning erta aniqlash va monitoring funksiyalarini qanchalik samarali ta'minlayotgani, ularning kuchli va zaif tomonlari, shuningdek keyingi takomillashtirish yo'nalishlari ilmiy jihatdan yetarlicha chuqur tahlil qilinmagan.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, ushbu tadqiqotning maqsadi O'zbekiston tijorat banklarida muammoli kreditlarni erta aniqlash va monitoring qilishning amaldagi mexanizmlarini tahlil qilish, ularning kamchiliklarini aniqlash hamda kredit tavakkalchiligini erta bosqichda aniqlashga xizmat qiluvchi, xalqaro tajribaga asoslangan takomillashtirilgan mexanizmlar majmuini ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqotning vazifalari quyidagilardan iborat: muammoli kreditlarni erta aniqlash nazariyasi va uslubiyotining asosiy yondashuvlarini tizimlashtirish; O'zbekistonda amaldagi tartibga soluvchi va institutsional mexanizmlarni inventarizatsiya qilish; turli metodologiyalar (rasmiy tartibga solish va IFRS 9) bo'yicha baholangan ko'rsatkichlar o'rtasidagi tafovutlarni tahlil qilish; hamda ko'p bosqichli erta ogohlantirish tizimini shakllantirish bo'yicha takliflar ishlab chiqish. Tadqiqotning obyekti O'zbekiston Respublikasi tijorat banklari va ularning kredit tavakkalchiligini boshqarish tizimi, predmeti esa muammoli kreditlarni erta aniqlash va monitoring qilishga qaratilgan mexanizmlar, metodlar va instrumentlardir.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili (Обзор литературы/Literature review).

Kredit tavakkalchiligini baholash va muammoli kreditlarni erta aniqlash masalalari moliya nazariyasining eng chuqur o'rganilgan yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Nazariy asoslarning shakllanishida axborot assimetriyasi nazariyasi muhim o'rin tutadi: unga ko'ra kredit beruvchi va qarz oluvchi o'rtasidagi axborot nomutanosibligi "noto'g'ri tanlov" va "halol bo'lmagan xatti-harakat" muammolarini keltirib chiqaradi, natijada bank hatto rasmiy ko'rsatkichlar qoniqarli bo'lgan taqdirda ham qarz oluvchining haqiqiy moliyaviy holatini to'liq bila olmaydi. Ushbu nazariy asos kredit tavakkalchiligini nafaqat moliyaviy ko'rsatkichlar, balki xulq-atvor va bilvosita signallar orqali ham baholash zarurligini asoslab beradi.

Kredit tavakkalchiligini miqdoriy baholashning klassik uslubiy asoslaridan biri korxona qarz majburiyatlarining narxlanishiga oid struktura modeli bo'lib, unda default (to'lovga qodir emaslik) ehtimoli korxona aktivlari qiymatining majburiyatlar hajmidan pastga tushish ehtimoli sifatida talqin qilinadi. Bu model kredit tavakkalchiligini korxonaning bozor qiymati dinamikasi bilan bog'lab, keyingi davrda ishlab chiqilgan ko'plab default-ehtimolini baholash (PD) modellari asos bo'lib xizmat qildi. Amaliy yo'nalishda esa ko'p omilli diskriminant tahlilga asoslangan bankrotlikni bashorat qilish modeli keng tarqalgan bo'lib, u moliyaviy koeffitsientlar (aylanma mablag'lar, rentabellik, moliyaviy richag va boshqalar) asosida yagona integral ko'rsatkichni hisoblash orqali korxonaning bankrotlikka moyilligini baholaydi. Ushbu model hozirgi kunda ham modifikatsiyalangan ko'rinishlarda bank amaliyotida qo'llanilmoqda.

Bank nazorati amaliyotida keng tarqalgan CAMELS reytingi tizimi (kapital yetarliligi, aktivlar sifati, boshqaruv sifati, daromadlilik, likvidlik va bozor tavakkalchiligiga sezuvchanlik) bankning umumiy moliyaviy salomatligini kompleks baholash imkonini beradi va ko'plab mamlakatlar markaziy banklari tomonidan nazorat metodologiyasining asosi sifatida qo'llaniladi. Bazel qo'mitasining kredit tavakkalchiligi va kapital yetarliligiga oid tavsiyalari, xususan Bazel II va Bazel III standartlari, bank tizimida risklarga asoslangan kapital talablarini shakllantirishda muhim rol o'ynadi. Ushbu standartlar doirasida ishlab chiqilgan kutilayotgan kredit yo'qotishlari (Expected Credit Loss, ECL) modeli, xalqaro moliyaviy hisobot standarti IFRS 9ga kiritilgan bo'lib, u orqaga qarab emas, balki istiqbolga yo'naltirilgan (forward-looking) tarzda kredit yo'qotishlarini bashorat qilish imkonini beradi. Xalqaro tadqiqotlarda ta'kidlanishicha, IFRS 9ning ECL modeli iqtisodiy pasayish davrlarida zaxiralarning "siklga qarshi" (countercyclical) shakllanishini ta'minlashi mumkin bo'lsa-da, uning amaliy qo'llanilishi murakkab bashoratli modellarni talab qiladi va ba'zi banklar uchun amalga oshirish bosqichida jiddiy metodologik qiyinchiliklar tug'diradi.

Xalqaro moliyaviy tashkilotlar — Bazel bank nazorati qo'mitasi va Moliyaviy barqarorlik instituti (FSI) — tomonidan e'lon qilingan tahliliy materiallarda IFRS 9ga o'tishning amaliy jihatlarini, jumladan zaxiralarni bashorat qilish modellari barqarorligi va ularni prudensial nazorat maqsadlarida qo'llash masalalari batafsil yoritilgan. So'nggi tadqiqotlarda, shuningdek, iqtisodiy inqiroz sharhida IFRS 9 modellari barqarorligi alohida sinovdan o'tkazilib, forward-looking baholashning tartibga soluvchi ko'rsatkichlardan qanchalik oldinda yurishi mumkinligi ko'rsatib berilgan.

O'zbekiston bank tizimi bo'yicha olib borilgan so'nggi tadqiqotlarda 2016–2024 yillar davomida kapital yetarliligi va tavakkalchilikni boshqarish amaliyoti tahlil qilingan bo'lib, mamlakat tijorat banklarining kapital yetarliligi koeffitsienti barqaror ravishda Bazel III talablaridan (8 foiz) yuqori, ya'ni 14–20 foiz oralig'ida saqlanib kelinayotgani, ammo daromadlilik ko'rsatkichlari (aktivlar va kapital rentabelligi) davriy tebranishlarga ega ekanligi aniqlangan. Boshqa tadqiqotlarda investitsion kreditlash amaliyotida auditning o'mi tahlil qilinib, kutilayotgan kredit yo'qotishlarini bashorat qilish, garov qiymatini baholash va kredit tavakkalchiligini tasniflashga rioya qilish auditning asosiy yo'nalishlari sifatida ko'rsatib o'tilgan, shuningdek rasmiy NPL ko'rsatkichlari bilan qayta tuzilgan (restrukturizatsiya qilingan) kreditlar hajmi o'rtasidagi tafovut alohida muammo sifatida qayd etilgan. Yana bir tadqiqotda bank tizimidagi likvidlik tavakkalchiligini boshqarish mexanizmlari tahlil qilinib, aktivlar hajmi bo'yicha yuqori kontsentratsiya (30 trillion so'mdan ortiq aktivga ega banklar umumiy bank aktivlarining 70 foizini tashkil etishi) tizimli tavakkalchilikni kuchaytiruvchi omil sifatida ko'rsatilgan.

Xalqaro moliya institutlari — Xalqaro valyuta fondi va Jahon banki — tomonidan 2025-yilda o'tkazilgan moliyaviy sektorni baholash dasturi (FSAP) doirasida O'zbekiston bank tizimining tavakkalchilikni boshqarish amaliyoti xalqaro standartlar bilan qiyoslangan holda chuqur tahlil qilindi. Ushbu tahlilda, xususan, davlat ulushidagi banklarda yo'naltirilgan (direktiv) kreditlashning davom etayotgani, muammoli aktivlar shaffofligining yetarli emasligi hamda konsolidatsiyalashgan nazoratning to'liq joriy etilmaganligi asosiy institutsional zaifliklar sifatida ko'rsatilgan.

Yuqorida keltirilgan adabiyotlar tahliliga yakun yasab, shuni ta'kidlash mumkinki, kredit tavakkalchiligini baholashning nazariy-uslubiy asoslari (struktura modellari, diskriminant tahlil, CAMELS, Bazeli/IFRS 9 ECL yondashuvi) xalqaro miqyosda yetarlicha rivojlangan bo'lsa-da, O'zbekiston sharoitida bu yondashuvlarni amaliy monitoring tizimiga — xususan, ko'p bosqichli erta ogohlantirish indikatorlari shaklida — integratsiyalashgan holda joriy etish masalalari hali yetarlicha ilmiy tadqiq etilmagan. Aynan shu bo'shliq ushbu maqolaning ilmiy yangiligini belgilaydi.

Tadqiqotni amalga oshirishda foydalanilgan usullar (Методы /Methods).

Tadqiqot metodologiyasi sifat va miqdor tahlili usullarini uyg'unlashtirgan kompleks yondashuvga asoslangan bo'lib, quyidagi asosiy metodlardan foydalanildi.

Normativ-huquqiy tahlil usuli. O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining aktivlar sifatini tasniflash va zaxira shakllantirish tartibiga oid nizomi, IFRS ga o'tish to'g'risidagi Prezident farmoni, kreditlash tartib-qoidalariga oid so'nggi qarorlar hamda bank tizimini isloh qilish strategiyasi tizimli tahlil qilindi va ular asosida muammoli kreditlarni aniqlashga oid amaldagi mexanizmlar inventarizatsiya qilindi.

Statistik-iqtisodiy tahlil usuli. Markaziy bankning rasmiy statistik ma'lumotlari, shuningdek xalqaro moliya institutlari (Xalqaro valyuta fondi, Jahon banki, Fitch Ratings)ning O'zbekiston bank tizimiga bag'ishlangan tahliliy hisobotlaridan foydalangan holda, kredit portfeli, muammoli kreditlar hajmi, zaxiralar yetarliligi va kapital ko'rsatkichlarining dinamikasi tahlil qilindi.

Qiyosiy tahlil usuli. Muammoli kreditlarni turli metodologiyalar — rasmiy tartibga soluvchi mezonlar va xalqaro IFRS 9 standarti — bo'yicha baholash natijalari o'zaro qiyoslandi, bu esa amaldagi baholash tizimidagi "aniqlash bo'shlig'i"ni (recognition gap) miqdoriy jihatdan ko'rsatish imkonini berdi. Shuningdek, O'zbekistondagi amaldagi mexanizmlar Bazeli bank nazorati qo'mitasi tavsiyalari va yetakchi xalqaro amaliyot bilan qiyoslandi.

SWOT-tahlil elementlari. Amaldagi monitoring va erta aniqlash tizimining kuchli va zaif tomonlari, shuningdek uni takomillashtirishning imkoniyat va tahdidlari tizimlashtirildi.

Erta ogohlantirish indikatorlarini konseptual tizimlashtirish usuli. Ilmiy adabiyotlar va xalqaro amaliyot tahlili asosida, kredit tavakkalchiligining erta bosqichdagi signallarini uch darajaga ajratuvchi konseptual asos ishlab chiqildi: (1) mikroprudensial daraja — muayyan qarz oluvchi yoki kredit bo'yicha signallar (to'lov muddatining kechiktirilishi bo'yicha migratsiya, kreditni qayta tuzish chastotasi, garov qiymatining pasayishi); (2) makroprudensial daraja — portfel va tarmoq darajasidagi signallar (tarmoq yoki mijozlar toifasi bo'yicha kontsentratsiya, subsidiyalashgan va yo'naltirilgan kreditlash ulushi, valyuta tavakkalchiligiga ta'sirchanlik); (3) institutsional daraja — bank boshqaruvi sifatiga oid signallar (zaxiralar yetarliligi koeffitsienti, aktivlar rentabelligi dinamikasi, ichki audit va risk-menejment tizimining yetuklik darajasi). Ushbu uch bosqichli tizim keyingi bo'limlarda taklif etilayotgan takomillashtirish choralarining uslubiy asosini tashkil etadi.

Tadqiqotning axborot bazasini O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining rasmiy statistik ma'lumotlari (cbu.uz), qonun hujjatlari ma'lumotlar bazasi (lex.uz), Xalqaro valyuta fondi va Jahon bankining O'zbekiston bo'yicha moliyaviy sektorni baholash dasturi (FSAP) hisobotlari (2025), Fitch Ratings tahliliy sharhlari, shuningdek mavzu bo'yicha so'nggi ilmiy nashrlar tashkil etdi.

Tadqiqotning cheklovi sifatida shuni ta'kidlash lozimki, muammoli kreditlarning bank va kredit turlari kesimidagi to'liq mikro-darajadagi (kredit dosyesi darajasidagi) ma'lumotlari ochiq manbalarda mavjud emas, shu sababli tahlil asosan agregatlashgan tizim darajasidagi statistika hamda institutsional-huquqiy hujjatlar tahliliga tayanib olib borildi. Shunga qaramay, qo'llanilgan kompleks metodologiya erta aniqlash va monitoring mexanizmlarini takomillashtirish bo'yicha ilmiy asoslangan xulosalar chiqarish uchun yetarli asos yaratdi.

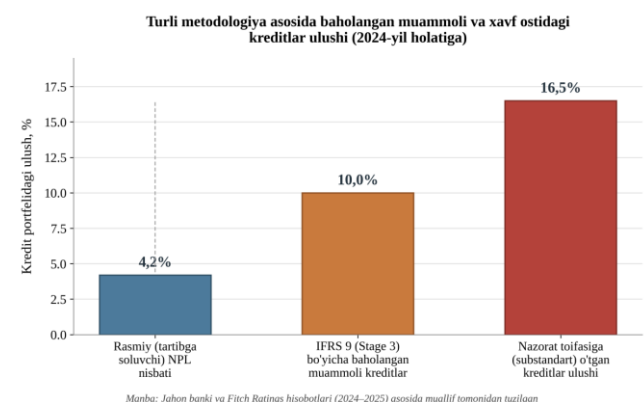
Tahlil va natijalarlar (Анализ и результаты/Analysis and results). Bank tizimida kredit portfeli va muammoli kreditlar dinamikasi

O'zbekiston bank tizimida kreditlash faoliyati so'nggi yillarda barqaror yuqori sur'atlarda kengaymoqda: tijorat banklarining umumiy kredit portfeli 2024-yil yakuniga kelib 533,1 trillion so'mni tashkil etdi. Shu bilan birga, Markaziy bank ma'lumotlariga ko'ra, 2025-yil 1-yanvar holatiga muammoli kreditlar (NPL) hajmi 21 trillion 185 milliard so'mga, ya'ni umumiy portfelning taxminan 4 foiziga yetdi. Ushbu ko'rsatkichning banklar toifasi bo'yicha taqsimotida davlat ulushi mavjud banklarga 14 trillion 344 milliard so'm (NPLning 68 foizga yaqini), boshqa banklarga esa 6 trillion 841 milliard so'm to'g'ri keladi, bu esa davlat ulushidagi banklarda kredit sifatini boshqarish masalasi alohida dolzarbligini ko'rsatadi.

Banklar kesimidagi tahlil sezilarli heterogenlikni namoyon etadi. "Xalq banki" 2024 yil davomida muammoli kreditlar hajmini 601 milliard so'mga, ulushini esa 7,6 foizdan 4,2 foizga qisqartirishga erishgan, bu monitoring va undirish tizimining nisbatan samarali ishlaganidan dalolat beradi. Shu bilan birga, "Ipoteka bank"da NPL hajmi 1 trillion 844 milliard so'mga, "Kapitalbank"da esa 1 trillion 61 milliard so'mga oshgan; davlat banklari orasida esa "Agrobank" (+832 milliard so'm), "O'zsanoatqurilishbank" (+561 milliard so'm) va "O'zmilliybank" (+177 milliard so'm)da NPL eng jadal sur'atlarda o'sgan. Bunday farqlar bir xil makroiqtisodiy sharoitda faoliyat yurituvchi banklarning ichki kredit monitoringi va erta aniqlash tizimlari sifati bo'yicha sezilarli tafovutga ega ekanligini ko'rsatadi va bu, o'z navbatida, yaxshi amaliyotlarni tizimli ravishda tarqatish zaruratini keltirib chiqaradi.

Turli metodologiyalar bo'yicha baholangan tavakkalchilik darajasidagi farqlar

Muammoli kreditlarni erta aniqlash muammosining chuqurligini ko'rsatuvchi eng muhim dalillardan biri turli metodologiyalar bo'yicha olingan baholarning keskin farq qilishidir (1-rasm). Rasmiy tartibga soluvchi ma'lumotlarga ko'ra, 2024-yil holatiga NPL nisbati taxminan 4,2 foizni tashkil etgan bo'lsa, xalqaro reyting agentligi Fitch Ratings tomonidan xalqaro moliyaviy hisobot standarti IFRS 9 (Stage 3) asosida o'tkazilgan baholashda bu ko'rsatkich taxminan 10 foizga, ya'ni deyarli ikki barobar yuqori darajaga yetadi.

1-rasm. Turli metodologiya asosida baholangan muammoli va xavf ostidagi kreditlar ulushi (2024-yil holatiga, %)¹

Bundan-da muhimi, Jahon banki tomonidan o'tkazilgan moliyaviy sektorni baholash dasturi (FSAP) doirasida aniqlanishicha, 2024-yil avgust holatiga nazorat (substandart) toifasiga o'tkazilgan, ya'ni hali

¹ Muallif ishlanmasi

rasman "muammoli" deb tan olinmagan, ammo allaqachon sifat pasayishi belgilarini namoyon etayotgan kreditlar ulushi 16,5 foizga yetgan. Boshqacha aytganda, rasmiy NPL ko'rsatkichi "muzliktoq"ning faqat ushbu qismini aks ettiradi, uning ostida IFRS 9 bo'yicha aniqlangan yashirin muammoli kreditlar, undan ham pastda esa hali substandart toifaga o'tkazilgan, ammo faol nazorat talab etadigan kreditlarning ancha katta hajmi yotibdi. Bu holat umumiy muammoli (distressed) aktivlar hajmining 2023-yil dekabr holatiga 111 trillion so'mga yetgani va bu ko'rsatkich oldingi davrga nisbatan 75 trillion so'mga o'sgani bilan ham tasdiqlanadi.

Yana bir muhim ko'rsatkich — shakllantirilgan xaziralarning muammoli kreditlarni qoplash darajasi. Jahon banki hisob-kitoblariga ko'ra, 2024-yil avgust holatiga xaziralar NPLning atigi 30,2 foizinigina qoplaydi. Bu, agar aktivlar sifatiga nisbatan qat'iyoq baholash o'tkazilsa, banklarning kutilmagan yo'qotishlarni qoplash uchun xazira salohiyati yetarli emasligini anglatadi va prudensial nazorat organlaridan alohida diqqat talab qiladi.

Amaldagi tartibga soluvchi va institutsional mexanizmlar tahlili

Muammoli kreditlarni aniqlash va nazorat qilishga qaratilgan amaldagi asosiy tartibga soluvchi va institutsional mexanizmlarning tizimli tahlili 1-jadvalda keltirilgan.

Xorijiy tajriba: erta ogohlantirish tizimlarini qo'llash amaliyoti

Rivojlangan bank nazorati tizimiga ega davlatlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, muammoli kreditlarni erta aniqlash samarali monitoring tizimining markaziy elementi hisoblanadi. Bazel bank nazorati qo'mitasi tavsiyalariga ko'ra, banklar nafaqat orqaga qarab (tarixiy to'lov intizomi asosida), balki istiqbolga yo'naltirilgan (forward-looking) ko'rsatkichlar — masalan, moliyaviy koeffitsientlar dinamikasi, tarmoq darajasidagi tendensiyalar va makroiqtisodiy stseneriylarga sezuvchanlik — asosida ham kredit tavakkalchiligini baholashi tavsiya etiladi. IFRS 9ning ECL modeli aynan shunday yondashuvni institutsionallashtirishga xizmat qiladi, biroq xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, ushbu modelning amaliy samaradorligi ko'p jihatdan uning nazorat hisobotlari va bank ichki qarorlar qabul qilish jarayonlariga qanchalik chuqur integratsiyalashganiga bog'liq. Ayrim mamlakatlarda markaziy banklar tomonidan barcha yirik banklar uchun majburiy erta ogohlantirish skoring tizimlari joriy etilgan bo'lib, ular kredit portfeli bo'yicha muntazam stress-testlar va ssenariy tahlillari bilan uyg'unlashtirilgan holda ishlaydi.

O'zbekiston tajribasida GRBS metodologiyasining joriy etilishi ushbu yo'nalishdagi muhim qadam hisoblanadi, biroq uning muammoli kreditlarni erta aniqlash funksiyasini to'liq bajarishi uchun barcha banklarni qamrab olish, uni ichki risk-menejment tizimlari bilan integratsiyalash hamda natijalarni tuzatuvchi choralar bilan bog'lash zarur.

Aniqlangan asosiy muammolar

O'tkazilgan tahlil natijasida muammoli kreditlarni erta aniqlash va monitoring qilish tizimidagi quyidagi asosiy muammolar aniqlandi: birinchidan, rasmiy tartibga soluvchi mezonlar va IFRS 9 bo'yicha baholash o'rnatilgan sezilarli tafovut (taxminan ikki barobar), bu amaldagi tizimning orqaga qarab yo'naltirilganligidan dalolat beradi; ikkinchidan, shakllantirilgan xaziralarning muammoli kreditlarning atigi 30,2 foizinigina qoplashi, bu kutilmagan yo'qotishlarga nisbatan yetarli bo'lmagan himoya darajasini ko'rsatadi; uchinchidan, GRBS kabi ilg'or nazorat metodologiyalarining hali barcha banklarni qamrab olmaganligi; to'rtinchidan, banklar kesimida kredit monitoringi sifati bo'yicha sezilarli tafovutlarning mavjudligi va yaxshi amaliyotlarni tizimli tarqatish mexanizmining yo'qligi; beshinchidan, muayyan kredit yoki qarz oluvchi darajasidagi ko'p omilli erta ogohlantirish signallarini birlashtiruvchi yagona raqamlashtirilgan tizimning mavjud emasligi; oltinchidan, davlat ulushidagi banklarda yo'naltirilgan (direktiv) kreditlash amaliyotining davom etayotgani, bu kredit qarorlari sifatini pasaytirishi mumkin.

Takomillashtirish yo'nalishlari

Yuqorida aniqlangan muammolarni bartaraf etish uchun uch bosqichli (mikroprudensial, makroprudensial va institutsional) erta ogohlantirish tizimini yagona metodologik asosda birlashtirish va uni raqamlashtirilgan monitoring platformasi orqali amaliyotga tatbiq etish

zarur. Ushbu tizim IFRS 9ning ECL modelini nazorat hisobotlari bilan chuqurroq uyg'unlashtirishga, GRBS metodologiyasini barcha banklarga tezroq joriy etishga hamda banklararo kredit ma'lumotlari almashinuvini kengaytirishga asoslanishi lozim. Ushbu yo'nalishlar bo'yicha batafsil takliflar tadqiqotning xulosa va takliflar qismida keltirilgan.

Xulosa va takliflar (Выводы и предложения/Conclusion).

O'tkazilgan tadqiqot natijalariga asoslanib, quyidagi asosiy xulosalarni shakllantirish mumkin. Birinchidan, O'zbekiston bank tizimida kredit portfelining jadal o'sishi muammoli kreditlarni erta aniqlash va monitoring qilish tizimlariga nisbatan talablarni sezilarli darajada oshirmoqda. Ikkinchidan, amaldagi rasmiy tartibga soluvchi baholash mezonlari kredit tavakkalchiligining haqiqiy darajasini to'liq aks ettirmaydi — IFRS 9 bo'yicha baholash rasmiy ko'rsatkichdan deyarli ikki barobar yuqori natija bermoqda, bu esa amaldagi tizimning orqaga qarab yo'naltirilganligidan dalolat beradi. Uchinchidan, banklar kesimidagi sezilarli heterogenlik va shakllantirilgan xaziralarning nisbatan past yetarliligi (NPLning atigi 30,2 foizi) bank tizimining kutilmagan yo'qotishlarga nisbatan zaifligini ko'rsatadi.

Yuqoridagi xulosalardan kelib chiqib, tijorat banklarida muammoli kreditlarni erta aniqlash va monitoring qilish mexanizmlarini takomillashtirish bo'yicha quyidagi takliflar ishlab chiqildi:

1. Uch bosqichli erta ogohlantirish indikatorlari tizimini rasman joriy etish. Mikroprudensial (kredit/qarz oluvchi darajasidagi to'lov migratsiyasi, qayta tuzish chastotasi, garov qiymati dinamikasi), makroprudensial (tarmoq kontsentratsiyasi, subsidiyalashgan kreditlar ulushi, valyuta tavakkalchiligi) va institutsional (xazira yetarliligi, rentabellik dinamikasi, ichki nazorat yetukligi) darajalarni birlashtiruvchi yagona metodologiyani Markaziy bank normativ hujjatlari darajasida tasdiqlash.
2. IFRS 9 ECL modelini nazorat hisobotlari bilan chuqurroq uyg'unlashtirish. Banklarning ichki ECL baholarini muntazam ravishda nazorat organlariga taqdim etish va ularni rasmiy NPL ko'rsatkichlari bilan qiyoslab boruvchi "aniqlash bo'shlig'i" monitoringini institutsionallashtirish.
3. Xaziralar yetarliligiga nisbatan minimal qoplash koeffitsientini joriy etish. NPL bo'yicha xaziralarning qoplash darajasi belgilangan minimal chegaradan (masalan, 50–60 foizdan) past bo'lgan banklar uchun qo'shimcha kapital yoki tuzatuvchi chora talablarini o'rnatish.
4. GRBS metodologiyasini barcha tijorat banklariga tezlashtirilgan tartibda joriy etish. Metodologiyani ichki risk-menejment tizimlari va erta ogohlantirish indikatorlari bilan bevosita bog'lash, natijalar asosida har bir bank uchun individual nazorat rejasini shakllantirish.
5. Banklararo va kredit byurosi darajasidagi ma'lumotlar almashinuvini kengaytirish. Qarz oluvchining barcha banklardagi umumiy kredit yukini real vaqt rejimida kuzatish imkonini beruvchi markazlashtirilgan axborot tizimini takomillashtirish, bu ko'p bankdan bir vaqtda kredit olish orqali yuzaga keladigan yashirin tavakkalchilikni kamaytiradi.
6. Davlat ulushidagi banklarda yo'naltirilgan kreditlash amaliyotini alohida monitoring ostiga olish. Direktiv tarzda ajratilgan kreditlar bo'yicha alohida hisobot shakllarini joriy etish va ularning sifat ko'rsatkichlarini tijorat asosidagi kreditlardan ajratib tahlil qilish.
7. Raqamlashtirilgan erta ogohlantirish monitoring platformasini yaratish. Uch bosqichli indikatorlar tizimini avtomatik yig'uvchi, signal chegaralari (threshold) buzilganda bank rahbariyati va nazorat organlarini ogohlantiruvchi raqamli tizimni ishlab chiqish va joriy etish.
8. Bank xodimlari va nazorat organlari xodimlarining malakasini oshirish. IFRS 9 ECL modelashtirish, stress-testlar o'tkazish va erta ogohlantirish signallarini talqin qilish bo'yicha muntazam malaka oshirish dasturlarini tashkil etish.

Yuqorida keltirilgan takliflarning amalga oshirilishi, bir tomondan, muammoli kreditlarni yanada erta bosqichda aniqlash imkonini bersa, ikkinchi tomondan, O'zbekiston bank tizimining umumiy barqarorligini mustahkamlashga, kapital va xaziralarning yetarliligini oshirishga hamda Markaziy bankning prudensial nazorat siyosatini xalqaro standartlarga yanada yaqinlashtirishga xizmat qiladi. Kelgusi tadqiqotlarda taklif etilgan uch bosqichli indikatorlar tizimini bank darajasidagi mikro-

ma'lumotlar asosida miqdoriy jihatdan sinovdan o'tkazish va uning bashorat qilish aniqligini baholash dolzarb yo'nalish bo'lib qolmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar (Литературы/ References):

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining IFRS (xalqaro moliyaviy hisobot standartlari)ga o'tish to'g'risidagi PF-4611-son Farmoni. — 2020.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020–2025-yillarga mo'ljallangan bank tizimini isloh qilish strategiyasi to'g'risidagi Farmoni. — 2020.
3. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki Boshqaruvining "Tijorat banklarida aktivlar sifatini tasniflash va aktivlar bo'yicha ehtimoliy yo'qotishlarni qoplash uchun zaxiralar shakllantirish hamda ulardan foydalanish tartibi to'g'risida"gi Nizomi (ro'yxat raqami 2696, 14.07.2015-y.) // lex.uz.
4. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki Boshqaruvining 2025-yil 13-iyundagi 12/7-son qarori (ro'yxat raqami 3030-10, 14.07.2025-y.) // lex.uz.
5. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Tijorat banklarining muammoli kreditlari (NPL) to'g'risida 2025-yil 1-yanvar holatiga ma'lumot // cbu.uz.
6. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Tijorat banklarining kredit va depozitlari to'g'risida statistik ma'lumotlar // cbu.uz.
7. International Monetary Fund (IMF). Republic of Uzbekistan: Financial Sector Assessment Program — Financial System Stability Assessment. IMF Country Report No. 25/145. — Washington, D.C.: IMF, 2025.
8. World Bank. Republic of Uzbekistan: Financial Sector Assessment. — Washington, D.C.: World Bank, 2025.
9. Fitch Ratings. Uzbekistan's Banking Sector Becoming More Resilient: Sector Outlook. — 2025.
10. Basel Committee on Banking Supervision (BCBS). Basel III: A Global Regulatory Framework for More Resilient Banks and Banking Systems. — Basel: Bank for International Settlements, 2011.
11. OECD / BIS Financial Stability Institute (FSI). IFRS 9 and Expected Loss Provisioning: Executive Summary. FSI Insights / Summary No. 3. — 2017.
12. Novotny-Farkas Z., Oberson R., Renner E. IFRS 9 under Stress // SSRN Working Paper. — 2024.
13. Merton R.C. On the Pricing of Corporate Debt: The Risk Structure of Interest Rates // The Journal of Finance. — 1974. — Vol. 29, № 2. — P. 449–470.